

українським законодавством, більшість процедур безпосередньої демократії регулюються на рівні статутів територіальних громад. Тому ухвалення якісних статутів територіальних громад є вкрай важливим для ефективного проведення реформи децентралізації та розвитку демократії на локальному рівні.

Статут має стати ефективним засобом саморегуляції об'єднаної територіальної громади, може допомогти регламентувати відносини як між громадами, що об'єдналися, так і між громадою та місцевою владою. В окремих територіальних громадах існують побоювання, що в результаті об'єднання їх інтереси не будуть враховані органами місцевого самоврядування об'єднаної громади, а бюджетні кошти будуть нерівномірно розподілені між великими та малими громадами [1].

Також спостерігається спротив громад об'єднанню через побоювання, що влада об'єднаної громади не буде узгоджувати із громадою рішення із землевідведення, побудові виробництв, розташування та діяльності об'єктів соціальної інфраструктури. Враховуючи, що на сьогодні органи місцевого самоврядування не досягли значного успіху в комунікації зі своїми громадами, наївно вважати, що ради об'єднаних громад діаметрально протилежно змінять свої підходи до комунікації із людьми і почнуть налагоджувати діалог. За цих умов права територіальних громад мають бути нормативно закріплені й гарантовані - як на рівні закону, так і на рівні статутів громад. Ще однією потенційною проблемою для громад, що об'єднуються, може стати розмитість повноважень старост. Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» недостатньо чітко визначаються обов'язки та права старости як головного представника інтересів громади. Також не прописаний механізм його відкликання, не зазначені механізми консультацій старост із громадами [2].

Ці питання також мають бути конкретизовані у статутах територіальних громад. У статуті об'єднаної територіальної громади обов'язково мають бути прописані й чіткі механізми взаємодії між громадами, їх права та обов'язки, враховуватись історичні, національно - культурні, соціально - економічні особливості. Закріплення в статуті правил кооперації громад та механізмів громадської участі дозволить мінімізувати ризики виникнення конфліктів та протестів – як між сусідніми громадами, які об'єдналися, так і між владою і членами територіальної громади. Активність громадян повинна проявлятися не стільки у проведенні мітингів та протестних акцій, скільки участь у прийнятті та виконанні важливих для громади рішень. Форми цієї участі мають бути чітко, процедурно та зрозуміло прописані в статутах територіальних громад та окремих положеннях. Члени територіальної громади мають бути інформовані про своє право брати участь у житті громади та про механізми цієї участі. Законодавче врегулювання форм місцевої демократії в Україні [3].

В статті 140 Конституції України визначено, що «місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи».

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачені наступні форми безпосереднього самоврядування: - місцевий референдум; - місцеві ініціативи; - громадські слухання; - загальні збори громадян.

Згідно із цим Законом, порядок призначення та проведення місцевого референдуму має визначатись окремим законом про референдуми; порядок підготовки і проведення загальних зборів – окремим законом та статутом територіальної громади; порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади; порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Таким чином, статут територіальної громади є важливим нормативним джерелом регулювання загальних зборів та місцевих ініціатив, а для громадських слухань він є єдиним таким джерелом [4].

Література

1. Крижанівський С. Територіальній громаді – належні повноваження // Місцеве самоврядування. – 2009. - № 5-7 (14). – С.139.
2. «Про добровільне об'єднання територіальних громад» Закон України від 05.02.2015р. // Відомості Верховної Ради України, 2015, №13 ст.91.
3. Корнієнко М., Статут територіальної громади: яким він може бути ? // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування: зб. матер. конф. (21-22.12.2015, Київ). – К., 2016.
4. Місцеве самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку. Навч. пос. /Кравченко В.В., Кравченко В.Н., Негода В.А. та інш. – К., 2008.

УДК 340.1: 342.5

Черних Є.М.

к.ю.н., доцент кафедри

ОЗНАКИ ОРГАНУ ДЕРЖАВИ У КРИТИЧНОМУ ПІДХОДІ

Бажаною ціллю будь-якої наукової доктрини є узгодженість її вихідних та основних засад. Однак, цю ціль стає важко досягнути у концепціях, які обґрунтовують і пояснюють конституційний устрій, адже вони знаходяться під сильним впливом ціннісних ідей, ідеологій, загалом, теоретичних уявлень, що доповнюють

фактичну сторону соціальної дійсності. Тому в загальній теорії держави та конституційного права звичні та догматичні положення про державну владу, при найближчому розгляді нерідко викликають питання, внаслідок невідповідності концептуальним засадам. Прикладом може слугувати вчення про орган влади, складовою частиною якого є однойменне поняття.

Слід нагадати, що вчення про орган держави сформувалось під впливом французької та німецької теорій, вихідні положення яких багато в чому протилежні, що привносить плутанину в уявлення про ознаки установ, котрі здійснюють державну владу. Коротко зупинимось на окремих питаннях понятійних ознак органу держави.

Ознака суб'єкту створення органу або походження органу. В літературі відзначають, що орган держави створюється вищими органами держави або безпосередньо народом. У зв'язку з цим зауважимо, що ознака «створення» органу для німецького вчення, яке виводиться з органічної теорії, умовний. В її контексті такі первинні органи, як виборчий корпус або монарх ніким не «створюються»; формулювання «створюються з волі держави» погано узгоджуються з французькою теорією, де вихідною точкою політичної системи є нація, а всі інші елементи – її похідні.

Ознаки спеціальних державно-владних повноважень. Ця ознака впливає з поняття суверенітету: орган держави володіє державно-владними повноваженнями для здійснення функцій держави та здійснення дій, які зобов'язують інших суб'єктів. Формулювання «наділення державних органів повноваженнями», яке зустрічається в літературі (Марченко М.Н.) [1, с. 161], Шаповал В. [2, с. 27] та ін.) погано узгоджується з німецькою теорією: 1) в німецькій теорії органи не володіють власними повноваженнями – вони виконують повноваження держави; 2) незрозуміло, хто наділяє владними повноваженнями орган держави. В цій теорії влада держави здійснюється лише через його органи, що веде до логічного кола. Допомогти вийти з нього може ідея нації як первинного носія політичної влади (принцип національного суверенітету), але ця ключова гіпотеза вже нової, французької теорії органу держави.

Тут виникає проблемне питання про те, як розуміти властивість влади, властиве органам держави: як їх суб'єктивне право, або як повноваження, або як компетенцію. Наявність в публічній сфері суб'єктивних прав підтримується не всіма вченими (Г. Шершеневич, Л. Петражицький, Л. Дюгі, Г. Кельзен та інші вважали, що тут прояви влади – як не всі, то багато – є не індивідуальними правами, а рефлексамі зобов'язань або повинні розглядатись лише як об'єктивне право (Г. Еллінек); Лабанд не розглядав виборче право як суб'єктивне, вважаючи його публічним зобов'язанням. Згідно з вченням іншого німецького теоретика, А. Тона, не всі норми породжують суб'єктивні права. «Визнаючи принципово всі норми права публічно-правовими, він називає лише умовно, для скорочення виразу, приватно-правовими ті норми, що породжують приватні права» (Л. Петражицький) [3, с. 517]. І. Михайловський вважав справжніми лише ті приватні права, від яких слід відокремлювати права публічні, оскільки, так звані публічні права по суті є обов'язками [4, с. 459]. Ми вважаємо, що розмежування повноважень та обов'язків органу держави умовне. З внутрішньої позиції самого органу, його можливості діяти владно сприймаються в значенні його індивідуального права, правомочності, а із зовнішньої позиції інтересів інших суб'єктів – вже в значенні обов'язків органу. Не випадково ст. 19 Конституції України сформульована так: органи державної влади «зобов'язані діяти лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами».

У нашій доктрині органу держави домінує думка про примата німецької теорії, для якої характерно заперечення у органу власних повноважень, адже вважається, що органи здійснюють не свою, а державну владу, не свій, а державний суверенітет. При цьому в питанні повноважень органів держави спостерігається плутанина. Наприклад, В. Шаповал наполягає на тому, що органи держави не мають повноважень, тобто суб'єктивних прав. Тому суперечки між органами держави – це суперечки про об'єктивне право, а не про суб'єктивне право [2, с. 26]; органи мають не суб'єктивні права, а компетенцію. Однак, сам дає визначення органів держави через владні повноваження [2, с. 28]; наполягає, що органи наділені не частинами влади, а повноваженнями. І далі пише «за змістом повноважень державний орган має право видавати акти (владні приписи)», тобто визнає наявність прав в протилежність своїм ствердженням. У зв'язку з цим необхідно відмітити, що німецька теорія органу держави в моменті повноважень має слабке місце: заперечує наявність у органів держави суб'єктивних прав, але одразу допускає натяжку про наявність у них спеціальних повноважень панувати, що виглядає непереконливо.

Ознака джерела влади. Виникає проблема походження компетенції (повноважень) органу держави: повноваження органу сутнісні, власні бо в порядку створення? Якщо в порядку співучасті, то як набуваються: делегація, представництво або по-іншому? Якщо підтримується ідея співучасті, то вирішується через представництво (французька теорія). Г. Кельзен відзначає, що, по суті, має місце репрезентація, тобто приписування (як у випадку представника психічнохворого), отже фікція.

У нашій літературі в цьому моменті також спостерігається плутанина. Так, В. Шаповал, спираючись на німецьку теорію, стверджує, що компетенція державного органу походить від самої держави» [2, с. 28], однак згідно німецької теорії, компетенція органу ні від кого не похідна, оскільки це компетенція самої держави. В ній виключається ідея заступництва, представництва та ін. Між тим, представництво є центральною ідеєю французької теорії та сучасного конституціоналізму.

Таким чином, вчення про державні органи є результатом комбінування відмінних ідейних засад німецької та французької правових шкіл: містить ідеї корпоративної єдності та протилежні ідеї народовладдя, представництва. Роздільні межі між ними чітко не проведені. В результаті ми маємо теоретично нескладне вчення та плутане поняття про державний орган.

Література

1. Марченко М.Н. Понятие государственного аппарата. Общая теория государства и права. Академический курс. Т. 1. Москва: Зерцало. 1998. С.161.
2. Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти. Право України. 2003. № 8. С. 25-29.
3. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург: Лань, 2000. 608 с.
4. Михайловский И.В. Очерки философии права. Т.1. Томск: В.М. Посохин, 1914. 632 с.

УДК 430.13:341

Годованик Є. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

Тихомирова Г. Є.

к.ю.н., доцент кафедри

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА НОРМА» У СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВОРозУМІННІ

Комплексне теоретико-правове дослідження категорії «правова норма» у контексті об'єктивно існуючих філософських, соціально-економічних, політичних, культурно-духовних, юридичних особливостей функціонування сучасних європейських правових систем передбачає проведення фундаментального концептуально-методологічного аналізу сутності та змісту норми права як центрального елемента правової системи суспільства з метою формулювання її загальної характеристики у діалектичній єдності з іншими основними інститутами правової дійсності.

Як вбачається, для побудови сучасної моделі розуміння сутності правової норми як елемента правової системи необхідно з'ясувати та скласти доктринальне уявлення про декілька аспектів змісту та форми норми права, виходячи з загальних підходів до права як нормативної, системної, формально визначеної системи певних соціальних правил поведінки, створених для абсолютного кола адресатів.

По-перше, це цінність правової норми, тобто важливо зрозуміти, у чому саме полягає аксіологічне значення для суспільства та держави факту існування кожної окремої норми права як соціального регулятора конкретних правових відносин, що охоплюються відповідним нормативним приписом.

По-друге, це структура правової норми, що складає її формальну характеристику у механізмі правового регулювання.

По-третє, важливо встановити форми та методи реалізації правових норм у правових відносинах, тобто всебічно дослідити практично-праксіологічну (змістовну) домінанту функціонування правових норм у сучасному суспільстві.

У відповідності до зазначеного алгоритму розкриття загальних теоретико-методологічних особливостей категорії «правова норма», слід розглянути існуючі наукові концепції визначення відповідної дефініції, враховуючи системно-структурне місце позначеної нею категорії серед основних елементів правової системи у всьому її різноманітті та диференційованому вигляді, притаманному сучасному нормативно-правовому регулюванню.

У загальному значенні поняття «норма» (від лат. norma – «правило») має декілька етимологічних значень. Так, Словник іншомовних слів фіксує наступні три лексичні значення слова «норма»: 1) узаконена постанова, визнаний обов'язковим порядок, лад чого-небудь, наприклад, юридична норма, норма літературної мови; 2) встановлена міра, середня кількість чого-небудь, наприклад, норма вироблення; 3) у поліграфічному сенсі – надрукована дрібним шрифтом назва книги (часто – скорочена) або прізвище її автора, що поміщені знизу на першій сторінці кожного друкованого аркушу [1, с. 346].

При цьому слід зазначити, що сформоване у науці психологічне, медичне, біологічне, логічне, етичне та естетичне трактування норми як зразку досконалості, на наш погляд, становить значну цікавість і для правильного розуміння внутрішньої сутності соціальної, зокрема – правової, норми, оскільки правова норма так само відображає ідеальний, бажаний, правильний стан суспільних відносин, який є метою правового регулювання. Виходячи з подібних міркувань, до загального визначення правової норми можна застосувати комплексний підхід, що включає відразу декілька значень досліджуваної категорії.

На перший погляд, у правовому сенсі доцільно використовувати виключно перше значення, запропоноване класичним Словником іншомовних слів, на яке і вказується його упорядниками-філологами